

[GALÉRIA](#)[PROGRAMAJÁNLÓ](#)[WEBSHOP](#)[ELŐFIZETÉS](#)[#novella](#) [#interjú](#) [#riport](#) [#filmajánló](#) [#vers](#)

2023. június 15.

Janus Pannonius elégiája a nyári napfordulón Feronia forrásáról

SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA

Janus Pannonius 1458. június 15-én rekkenő nyári hőségben kaptatott fel a hegyre ahhoz a forráshoz, amelynek kútházában ma már emléktábla jelöli egyik híres elégiájának születési helyét.

Janus Pannonius (1434–1472) padovai jogi tanulmányainak végeztével, 1458 májusában, antik irodalmi eszményei megidézésére Rómába utazott. Barátjával, Galeotto Marzióval (1427–1497) együtt érkezett az akkor még eléggé elhanyagolt és dísztelen városba. Janus az ott látottak nyomán szerezte *Roma ad hospites*, azaz Róma a jövevényhez című epigrammáját, amelyben a város arra kéri a bárhonnán és bármilyen célból hozzá érkezőt, hogy romjait kegyelettel járja be.

Mindeközben, május 23-án, maga III. Kallixtusz pápa (1455–1458) fogadta Janust és Galeottót. Az egyházfő, ekkor kiadott oklevelei tanúsága szerint, az elébe járuló Csezmicei János titeli prépostnak, azaz Janus Pannoniusnak több kérését is teljesítette. Ő és Galeotto Marzio különleges kegyben részesült: hordozható oltár használatára kaptak tőle engedélyt. Az ifjú magyar humanista ekkor már arra készült, hogy hosszú itáliai tartózkodása után nagybátyjának, Vitéz János váradi püspöknek és az újdonsült magyar királynak, Hunyadi Mátyásnak a hívására, visszatérjen hazájába.

A két barát június elején indult tovább Rómából Galeotto Marzio szülővárosába, Narniba, ahová északi irányába vezető, magas hegyláncokkal övezett úton, a kénes vizű Nera folyó völgyében haladva érkeztek meg. Janus Pannonius ebben a hegytetőn épült városban írta meg nevezetes elégiáját, amelyet a cím szerint az itáliai forrásnimfák legelsőjének, Feronia istennőnek áhítatos jövevényként énekelt, visszatérőben Rómából, nonis Iuniis 1458.

Narni látképe Joannis Blaeu Theatrum Civitatum et admirandorum Italiae című munkájában

(Amsterdam, 1663, 229–230.)

A vár és a Feronia-forrás Narniban (Ferdinando Warlet rajza nyomán Domenico Amici metszete), Giovanni Marcii Erolí: Miscellanea Storica Narnese, I., Narni, 1858, 64–65.

A római kalendárium szerinti keltezés június 5-tel azonos. Ámde a Julián-naptár ekkor már tíz napos késésben volt a tavaszponthoz képest, vagyis ez a nap, az 1582 óta használatos Gergely-naptár szerint, június 15-nek felel meg. Tehát csupán néhány nap volt hátra az akkor még június 11-én esedékes nyári napfordulóig, amikor a Rák-csillagkép látszólag arra kényszeríti a Napot, hogy égi útjának csúcsára jutva, onnan immár lefelé fordulva lépdeljen tovább. A vers a nimfa megszólításával kezdődik:

Üdvöz légy, szent forrás anyja,
Feronia itt, hol

Gyógyvizedért hálás Narnia
városa áll!

A szerző ezt követően mondta el, hogy a rekkenő nyári melegben miként kaptatott fel a város felett épült négytornyú vár közelében csordogáló, az ókor óta Feronia nimfa nevét

viselő forráshoz. Az ott feltáruló látvány és a szomjúságát oltó forrásvíz készítette az elégiai megírására. A vers aranymetszés szerinti fordulópontján, a 29–30. sorokban, a költő megismételte a köszöntést, hiszen itt tette meg saját fogadalmát a felmagasztalt nimfának:

Áldott légy, Latium nimfái
között a legelső,

Vedd kegyesen hálás
tiszteletem jeleit!

(A verset Csorba Győző fordításában idézzük.)
Janus Pannonius elégiájának mondataiba beleépítette az áldozati fogadalom szokásos szavait, amelyeket a római oltárkövekre egykor csupán kezdőbetűikkel véstek fel: V[OTUM] S[OLVIT] L[IBENS] M[ERITO], azaz: Fogadalmát teljesíti készségesen az arra érdemes (istenségnek).

A költő a szomjúságot oltó vízért cserébe a Horatius által megénekelt Fontinalia, azaz a forrásünnep szokásos virág-, állat- és bor-áldozatát kínálja fel a forrásnak, hogy az a továbbiakban is gyógyítson vizével. Feronia nimfa ősi itáliai istennő volt, akit főként a szabinok tiszteltek, s akinek egyik fő kultushelye a latiumi Capena közelében fekvő berek volt. A felszabadított rabszolgák védelmezőjüket látták Feroniában, ezért november 13-án megült ünnepén fogadalmi ajándékokat, gyümölcsöket és a termés zsengéit szentelték neki. Az istennőt pártával és nyaklánccal ábrázolták, főként a szabin eredetű Petronius-nemzetség pénzérmein. Janus a nimfának tett fogadalmát így zárta le a 37–40. verssorokban:

Évenként megadom néked
fogadalmam ezentúl,

Míg csak csontjaimat fűti az
életerő.

Nem becsülöm Kasztália habját
többre tiédnél,

Múzsá helyett múzsám lesz
ezután a vized.

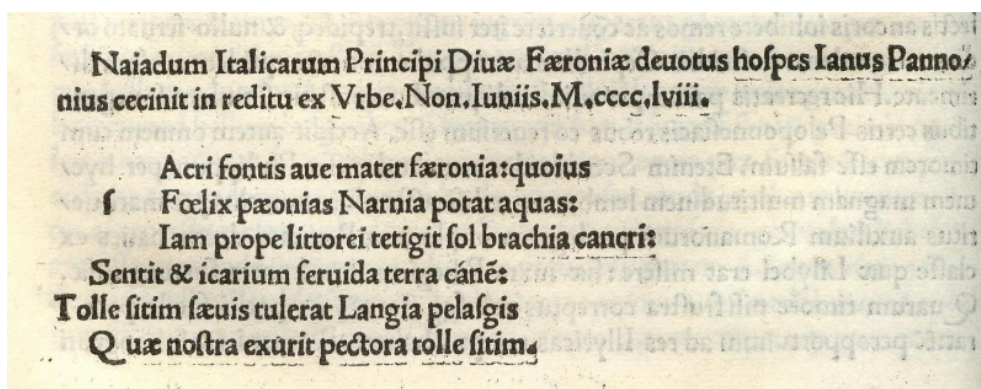
A költő végül egy mitológiai történettel ad magyarázatot arra, hogy honnan ered e forrás gyógyító ereje. Feronia, Vergilius *Aeneise* (VIII, 560–567) szerint, Erylusnak, Praeneste, a mai Palestrina királyának anyja volt. Erylus három lélekkel született, ezért Aeneas segítőjének, Euandernek háromszor kellett őt megölnie. Jupiter megszánta a gyászoló Feroniát, és Erylust az itteni kicsiny forrássá változtatta át. Az elégia nagyszámú, az antik auktoroktól származó reminiscenciát is hordoz magában.

Janus Pannonius a barátját, Galeotto Marziót magasztaló elégiájában már 1454-ben is írt Narniról, utalva az onnan származó híres személyekre, köztük Erasmo da Narnira, azaz Gattamelatára (1370–1443). A város másik nevezetessége az Augustus által a Via Flaminia számára építtetett, a Nerát, azaz az ókori Nar folyót átívelő, romjaiban is pompás kőhíd.

Janus Pannonius 1458 júniusában csupán néhány napig időzött Narniban, onnan Firenzébe utazott tovább, ahol korábban még soha nem járt. Ekkor találkozott első ízben Vespasiano da Bisticcivel (1421–1498), a híres könyvárussal, aki a XIX. században előkerült kéziratában nevezetes kortársait kis életrajzokban mutatta be. Elbeszélése szerint Janus a firenzei tudósokkal találkozgatott, majd

az egyik reggelen Poggio Bracciolini (1380–1459) látogatta meg, és mintegy negyven verssort vitt neki, amelyeket az előző este készített; e verssorokat Poggio mestertől kezdve, mindenki, aki csak látta, nagyon dicsérte. Ez a vers aligha lehetett alkalmi rögtönzés, hiszen Janus érdeke azt kívánta, hogy jól kidolgozott, mível költeménnyel mutakozzék be a nagyhírű férfiúnál. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha feltesszük, hogy ez a vers a Feronia forrását dicsőítő elégia lehetett, jóllehet nem negyven, hanem ötven sorból áll.

A Feronia-elégia a pannóniai költő legismertebb versei közé került az idők során. 1465 táján írta Battista Guarino (1434–1513) egyik Janus Pannoniust magasztaló elégiáját, amelyben tömör utalásokkal idézte fel barátja nevezetesebb verseit. A felsorolásban a *Feronia-elégiát* körülíró szavak együtt szerepelnek a Janus betegségéről és a nappal látszó üstökösről szóló elégiákra utaló szavakkal. A nevezetes elégia egy 1498-ban, Velencében kiadott Polybios-kötet függelékében jelent meg először nyomtatásban. Ezen kívül kódexek és nyomtatott könyvek sora őrizte meg szövegét.

A Feronia-elégia kezdete annak első nyomtatott kiadásában: Polybios, *Historiarum libri quinque*, Nicolaus Perottus e Graeco traduxit. Venetiis, 1498, s5b.

Feronia forrása fölé a XVII. század elején építették fel a jelenleg is meglévő boltozatos kútházat. Erről az építményről 1858-ban, azaz Janus ottjárta után négyszáz esztendővel, egy Narniban élő helytörténész, Giovanni Erolí (1813–1904) közölt metszettel is kísért ismertetést. Ugyanő a Feronia-elégiát olasz tercinákbán fordította le, sőt minden részletéhez kommentárt is fűzött.

Vélhetőleg 1972-ben kereste fel elsőként neves magyar irodalomtörténész Narniban a Janus Pannonius által megénekelte forráskutat. Szauder József (1917–1975) a látottakról írt esszéjét 1973-ban, tehát éppen ötven esztendeje tette közzé a *Kortárs* című folyóirat hasábjain.

Utóirat

Jómagam – Szauder József esszéjéből előzetesen felkészülve – 2008. június 19-én, éppen 550 esztendővel a Feronia-elégia megírása után, Rómából Narniba vonatozva, látogattam el a forráshoz, amelynek a környezete nem sokat változott a magyar humanista költő ottjárta óta. Egy kortynyi víz ivásával tisztelegtem Janus Pannonius emléke előtt. Az egyszemélyes ünneplés végén az elégia kezdősorait írtam a barátaimnak szánt képeslapokra, rajtuk a bélyeget a forrás vizével nedvesítettem meg! Miközben egy kis palack forrásvizet táskámba tettem, azon gondolkodtam, hogy egy feliratos táblát kellene a kútház falára helyezni Janus egykoron itt szerzett versével!

Az emléktáblára tett javaslatom öt esztendő elteltével ért cél. A feladattal megbízott

szobrászművész, Csíkszentmihályi Róbert (1940–2021) alkotásai már addig is több magyar emlékhelyet jelöltek meg Itáliában. Ő többszöri találkozásunk és együttes gondolkodásunk közepette készítette el a vershez valamint a megadott helyhez illő emléktáblát.

Tíz esztendeje lesz az idén annak, hogy 2013. november 16-án, tehát a Feronia nimfa római ünnepét követő napon, az antik oltárkövek formáit is felidéző és a költő profilképét is láttató emléktáblát felavatták a forrás kútházában. Az ünnepi alkalomra egy olasz nyelvű, illusztrált ismertető füzet is készült, amelynek magyar előzménye, *Janus Pannonius 555 esztendeje szerzett Feronia-elégiája* címmel, az interneten [elérhető](#).

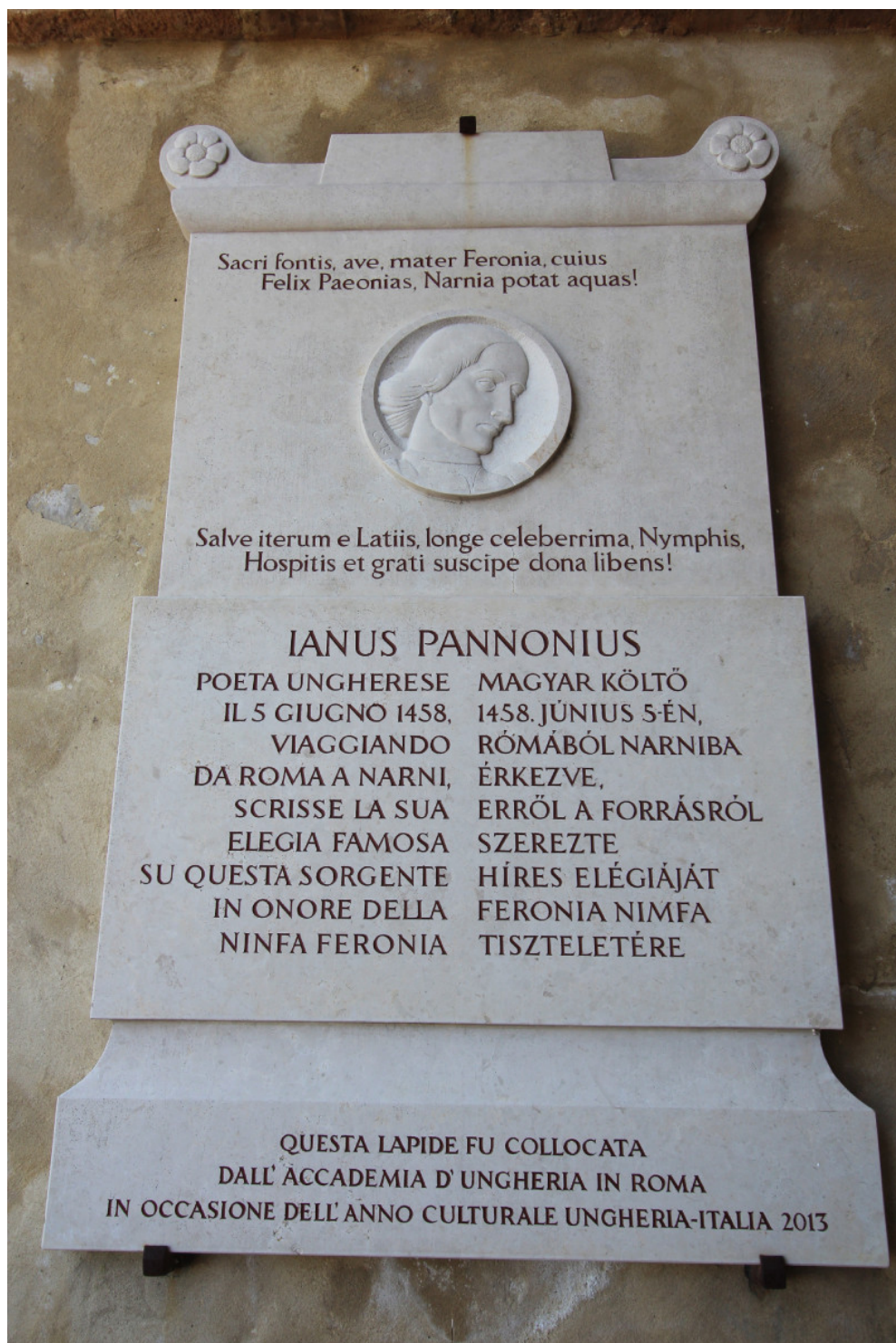
L'ELEGIA
FERONIA DI JANUS PANNONIUS
COMPOSTA 555 ANNI FA

Cerimonia di inaugurazione lapide commemorativa
presso la fonte di Feronia di Narni

NARNI, 16 NOVEMBRE 2013

Az olasz nyelvű programfüzet

Az emléktábla a Feronia-forrás kútházának keleti falán, Csíkszentmihályi Róbert alkotása

A Narni felett magasodó hegyre, Feronia-forráshoz felkapatató látogatók néhány cseppnyi hűvös víz kortyolásával és az elégia „Tolle sitim!”, azaz „Szomjamat oltsad!” szavainak hangoztatásával, vagy akár a forrásvíz széthintésével, képletesen köszönthetik a híres elégiához ihletet adó nimfát, és egyúttal felidézhetik Janus Pannonius és barátja, Galeotto Marzio emlékét.

Az elégiát lásd [itt](#) (Janus Pannonius *Összes munkái* – Jani Pannonii *Opera omnia*,

közrebocsátja: V. Kovács Sándor, Budapest, 1987, 320-323.), illetve videót a forrásról [itt](#).

A szerző irodalomtörténész, az ELTE adjunktusa

Megosztás

#Janus Pannonius #Mátyás király #Vitéz János
#Vergilius #Feronia #Narni #Galeotto Marzio
#elégia

Lőrincz P. Gabriella

Magyar szó a színpadon Kárpátalján

Harmincéves a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház. Három évtizede szólnak színészei magyarul az ottani magyarokhoz, minden kezdeti nyomorúságos körülmény ellenére.